

Kontrollkäik Põhja Politseiprefektuuri Korrakaitseosakonna arestimajja

(1) 30.09.2009 viisid õiguskantsleri nõunikud, SPT (*United Nations Subcommittee on Prevention of Torture*) ning Euroopa Nõukogu vaatlejad läbi lühiajaliselt (24 h) etteteatatud kontrollkäigu Põhja Politseiprefektuuri Korrakaitseosakonna arestimajja (edaspidi arestimaja).

Arestimaja on Põhja Politseiprefektuuri struktuuriüksus, mis teenindab kogu Põhja Politseiprefektuuri teeninduspiirkonda¹.

Arestimajas viibivad kriminaalmenetluses vahistatud isikud (sh süüdimõistetud isikud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus) ja arestialused. Arestimaja on jagatud kaheks: "kriminaalblokk", kus viibivad vahistatud, ning "haldusblokk", kus hoitakse arestialuseid. "Kriminaalblokkis" on kokku 23 kambrit ja "haldusblokkis" 13 kambrit. Kokku on arestimajas isikute kinnipidamiseks 90 voodikohta. Alates käesoleva aasta algusest on arestimaja täituvus olnud keskmiselt 80-90 protsendi ringis.

Arestimaja hoones asuvad kinnipidamisruumid kahel korrusel, st vahistatuid ja arestialuseid hoitakse eraldi korrustel. Arestialuste korrusel asub lisaks n-ö tavalistele kambritele ka kaks ilma sisustuseta kambrit, mida varasemalt kasutati isikute kaineamiseks. Antud hetkel täidavad nad arestimaja ülema kinnitusele isolaatori ülesannet, isikute lühiajaliseks eraldi paigutamiseks. Hoones on lisaks erinevat liiki kambritele arestimaja ametnike tööruumid, arestimaja ja Lõuna politseiosakonna sisehoovis asuv jalutusboks, tervishoiutöötaja vastuvõturuum, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid, menetlustoimingute ruumid, erinevad laopinnad, sõidukilüüs, pakkide vastuvõtmise ruum ning kinnipeetute pesemisruumid.

Arestimaja personal koosneb politseiametnikest ja politseiteenistuses mitteolevatest töötajatest (spetsialistid). Ka velsker ja toidujagajad on arestimajja tööle võetud spetsialistidena.

Varasemalt ei ole õiguskantsler kõnealusesse arestimajja täiemahulist kontrollkäiku korraldanud, kuid on menetlustoimingute raames arestimaja külastanud 02.04.2007, 28.04.2007 ja 13.03.2008.

(2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikut alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusametuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.

(3) Kontrollkäigu ajal viibis arestimajas 81 kinni peetavat isikut. Kontrollkäigu raames küsitleti intervjuude käigus 6 kinni peetavat isikut (s.o 7% arestimajas viibinud kinnipeetutest). Kaks küsitletud isikutest olid naissoost ning üks isik oli alaealine. Küsitletud isikute hulgas oli nii vahistatuid kui ka arestialuseid. Isikud valiti juhuvaliku teel, kusjuures tingimuseks oli seatud, et umbes pooled küsitletutest peaksid olema naissoost ning teine kriteerium oli, et pooled vestlusele kutsutud isikud oleksid vene emakeelega. Lisaks eelnevale vesteldi veel ligikaudu seitsme kinni peetava isikuga nende kambrites ringkäigu raames.

Kontrollkäigu raames kontrolliti ringkäigul erinevaid arestimaja ruume, sealhulgas pääslat, korripidaja ruumi, laoruume, toidujagamiseks mõeldud ruume, pesemisruume, jalutushoovi,

---

¹ Põhja Politseiprefektuuri põhimääruse § 4 lg 2 sätestab, et Politseiprefektuuri tööpiirkond on Harju maakond.

sõidukilüüsi, lühiajaliste kokkusaamiste ruume, menetlustoimingute teostamise ruume, ametnike tööruume (sh tervishoiutöötaja vastuvõtu ruumi) ja juhuvalikust lähtuvalt eriliiki kambreid.

Samuti kontrolliti vestlusel käinud kinni peetavate isikute isiklike toimikuid ning neile lisaks veel juhuvaliku teel 13 kinnipeetu isikliku toimikut (viie arestialuse, viie vahistatu ja kolme süüdimõistetud toimikud). Samuti kontrolliti pisteliselt arestimaja töö arvestuse raamatut ning tehti sellest väljavõtteid ja vesteldi arestimaja ülema, velsker-spetsialisti ning teiste ametnikega.

(4.1) Kinnipeetule õiguste tutvustamine

Kinnipeetute isiklike toimikute kontrollimisel ei tuvastatud, et arestimaja oleks jätnud dokumenteerimata isikule tema õiguste ja kohustuste, arestimaja sisekorraeeskirja ning päevakava tutvustamist. Kontrollitud toimikutest nähtus, et formaalselt on isikule arestimajja saabumisel tema õigusi tutvustatud ning selle kohta ka allkiri võetud. Vaid ühes toimikus õiguste ja kohustuste tutvustamise kohta vastav kinnitus puudus ning ühel juhul puudus lehel seda tutvustanud ametniku nimi ja allkiri. Küll aga selgus vestlustel, et kinnipeetud ei ole oma õigustest ja kohustustest arestimajas siiski piisaval määral teadlikud.

Üheks läbivaks probleemiks nimetasid kinnipeetud vestlustel näiteks teadmatust arestimajas keelatud ja lubatud asjade kohta. Kinnipeetud pidasid kitsaskohaks ka vähest infot erinevate kaebeõiguste kohta. Kinnipeetud väitsid, et nad ei ole teadlikud, milliste kaebeorganite poole erinevate küsimustega pöörduda.

Põhiseaduse (PS) § 3 lg 1 ls 1 järgi teostatakse riigivõimu üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. PS § 3 lg 2 ls 1 järgi avaldatakse seadused ettenähtud korras. Täitmiseks kohustuslikud saavad olla üksnes avaldatud seadused. Kõnealuses normis kasutatud mõistet "seadus" tuleb tõlgendada materiaalselt, s.t see hõlmab formaalsete seaduste kõrval ka teisi õigusakte, mis sisaldavad üldise iseloomuga käitumisjuhiseid. Üldise iseloomuga käitumisjuhised on vangistusõiguses lisaks vangistusseadusele ka arestimaju puudutav siseministri 08.01.2008 määrus nr 3 "Arestimaja sisekorraeeskiri" (ASkE), kuna materiaalselt sisaldab sisekorraeeskiri käitumisreegleid, mille tundmine on arestimajas kinni peetud isikule vajalik õiguskuulekaks käitumiseks.

Õigusnormide avaldamise nõue tuleneb õigusriigi printsiibist. Isikutelt ei saa nõuda normide täitmist, mille eksisteerimise kohta neil puudub informatsioon ja võimalus nendega tutvumiseks ning selle abil oma käitumise kujundamiseks. Samuti on õigusnormide tundmine igäihele vajalik oma õiguste tõhusaks kaitsmiseks. Võimalus õigusnormidega tutvumiseks peab olema tagatud igäihele, sealhulgas kinnipeetavatele.²

Kinni peetava isiku õigus tutvuda kehtivate õigusaktide ning kohtulahenditega on kaitstud ka PS §-ga 44, mis näeb ette igäihe õiguse saada vabalt üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni. PS § 14 järgi on põhiõiguste järgimise kohustus pandud riigivõimule. Seega on arestimajal täidesaatva riigivõimu asutusena kohustus tagada, et kinnipeetaval oleks juurdepääs üldiseks kasutamiseks levitatavale informatsioonile, sh asjakohastele õigusaktidele.

---

² Vt RKKHo 31.05.2007, nr 3-3-1-20-07, p 9.

Kinnipeetava õiguse vangistuse täideviimist reguleerivale informatsioonile kinnipeetava vastuvõtmisel ning vajadusel hiljemgi sätestab samuti Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec(2006)2 Euroopa Vanglareeglistiku kohta³ (edaspidi ka Euroopa Vanglareeglistik) p 30.1 ning ÜRO kinnipeetavate kohtlemise miinimumnõuete⁴ p 35 jj.

Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) rõhutas oma 2. üldaruandes, kui tähtis on politseil vahistatut kõigist tema õigustest selgesõnaliselt ja viivitamatult teavitada. Selle tagamiseks soovib CPT anda vahistatutele kohe pärast vahistamist dokument, kus on võimalikult ühemõtteliselt loetletud tema õigused. Vahistatu omakorda peaks andma allkirja selle kohta, et teda on tema õigustest teavitatud.⁵

ASke § 8 sätestab, et arestimajja vastuvõetud kinnipeetule tutvustatakse allkirja vastu talle arusaadavas keeles arestimaja sisekorraeskirja ning antakse õiguste ja kohustuste kohta kirjalik teave.

ASke § 56, mis reguleerib kirja väljasaatmist, lõige 1 sätestab, et vajadusel selgitatakse kinnipeetule ametiasutuste kompetentsi.

Arestimaja sisekorraeskirja seletuskiri märgib, et ASke §-ga 8 tagatakse ühelt poolt kinnipeetu teadlikkus tema kohustustest arestimajas viibimise vältel, teiselt poolt tutvustatakse talle tema õigusi, mis on vajalik kaitseõiguse realiseerumiseks. See tuleneb vangistusseaduse (VangS) § 14 lõikest 2, mis näeb ette, et kinnipeetavale selgitatakse tema õigusi ja kohustusi ning talle antakse kirjalik teave vangistuse täideviimist reguleerivate seaduste, vangla sisekorraeskirjade ja kaebuste esitamise kohta.⁶

Tagamaks seda, et kinni peetaval isikul oleks täielik ülevaade oma õigustest ja ka kohustustest, tuleb ASke § 8 tõlgendada laiendavalt. Hoolimata sellest, et norm sätestab tutvustamiseks sõnaselgelt üksnes arestimaja sisekorraeskirja, tuleb kinni peetavale isikule anda normi mõtte ja eesmärgi kohaselt ülevaatlik teave ka teistest õigusaktidest tulenevatest õigustest ja kohustustest, mis võivad omada isiku kinnipidamise seisukohalt tähtsust. Sellist lähenemist toetab ka ASke § 56 lg 1 ja eelnevalt märgitud arestimaja sisekorraeskirja seletuskiri. Lisaks tuleneb laiema õiguste tutvustamise põhiseaduslik taust PS §-dest 13–15. Teisisõnu, arestimajas peaks olema kinnipeetavatele isikutele tutvumiseks/tutvustamiseks ülevaatlik õiguste ja kohustuste kataloog (ka muudes enam levinud keeltes, nt vene ja inglise keeles), mis hõlmaks lisaks sisekorraeskirjas sätestatule ka näiteks erinevaid kaebeõigusi (sh kaebeorganeid ja nende pädevus, kaebe-/vaidemenetlust, kohtumenetlust jne).

---

³ Euroopas üldtunnustatud tingimused vanglatele sätestab Euroopa Vanglareeglistik. Viimase punkt 10.1 sätestab, et Euroopa Vanglareeglistikku kohaldatakse isikute suhtes, kellele kohus on määranud eelvangistuse või kellelt on võetud vabadus süüdistuse tagajärjel. Soovitus punkt 10.3 b) sätestab, et vanglareeglistikku kohaldatakse ka isikute suhtes, kellele kohus on määranud eelvangistuse või kellelt on võetud vabadus süüdistuse tagajärjel ning keda võidakse teatud põhjustel kinni pidada mujal. Paraku hoitakse pidevalt Eestis arestimajades lisaks arestialustele ka vahistatuid ja süüdimõistetuid. Seetõttu leian, et kõnealune soovitus on ka arestimajadele kohaldatav.

Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=166&art=367&setlang=est>.

⁴ Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm>.

⁵ CPT 2. üldaruanne, p 36, kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm>.

⁶ Arestimaja sisekorraeskirja seletuskiri lk 2. Kättesaadav arvutivõrgus: http://eoigus.just.ee/?act=6&subact=1&OTSIDOC_W=204174.

Eelnevalt nimetatud kahe arestimaja sisekorraeeskirja normi koosmõjus on oluline, et kinni peetavale isikule antakse piisavalt aega õigusaktidega tutvumiseks ning et ta saaks vajalikul määral ülevaate oma õigustest ja kohustustest enne aresti, lühiajalise vangistuse või eelvangistuse kandmisele asumist.

Rõhutamist väärrib, et kui arestimajas viibiv isik ei ole teadlik oma kohustustest, siis võib sellele järgneda distsiplinaarkaristus. ASke§ 79 lg 1 sätestab, et vangistusseaduse, arestimaja sisekorraeeskirja või muude õigusaktide nõuete süülise rikkumise eest võib kinnipeetule kohaldada distsiplinaarkaristusi.

Vältimaks kinni peetava isiku põhiõiguste ulatuslikku riivet põhjusel, et isik ei olnud teadlik oma kohustustest, on õigusaktide tutvustamise nõude korrektne täitmine eriti oluline. Kõnealuse nõude täitmine on vajalik viisil, et hilisemalt ei tekiks selle pinnalt kahtlusi, mis võivad viidata sellele, et arestimaja ei ole realselt tegelikkuses kinni peetavale isikule tema õigusi ja kohustusi tutvustanud.

Kontrollkäigul selgus, et üldjuhul on vähemasti formaalselt isikule tema õigusi arestimajja saabumisel tutvustatud (täidetud vastav akt ning võetud sellele isiku allkiri), kuid vestlustel toonitasid mitmed kinnipeetud, et realselt nad oma õigusi ja kohustusi väga hästi ei tea. Seetõttu jääb õhku kahtlus, et võib-olla ei ole õigustest ja kohustustest teavitamine olnud piisav. Samas on oluline märkida, et isiku arusaamisvõime ning vajadus olla teadlik oma õigustest ja kohustustest on erinev. Lisaks märkis arestimaja ülem, et varasemalt on kinnipeetutele antud kambritesse infolehti õiguste ja kohustuste kohta, kuid seda praktikat muudeti, kuna kinnipeetud asusid saadud materjale kuritarvitama (kleepima kinni kambri valgusteid jne).

Eeltoodust teeb õiguskantsler Põhja Politseiprefektuurile (arestimajale) soovitusel pöörata enam rõhku kinnipeetavale sisuliselt tema õiguste tutvustamisele.

Politseiametile teeb õiguskantsler soovitusel koos prefektuuridega töötada välja kinnipeetavatele nn lühipakett (mõne leheküljeline) tavakeelsete selgitustega tema õiguste ja kohustuste kohta, kus on muu hulgas viidatud ka erinevatele kaebeõigustele. Lühipaketis peaksid olema kindlasti viited asjakohastele õigusnormidele, kust isik saaks vajaduse korral oma õigustest/kohustustest täieliku ülevaate, ning isikule tema õiguste ja kohustuste tutvustamisel tuleks lühipaketile lisada kindlasti arestimaja sisekorraeeskiri. Lühipakett peaks olema vähemalt tõlgitud enam levinud võõrkeeltesse.

Samuti teeb õiguskantsler Politseiametile ettepaneku, tõlkida arestimaja sisekorraeeskiri vähemalt vene ja inglise keelde ning varustada kõik prefektuuride kinnipidamiskohad kõnealuste tõlgetega.

(4.2) Kinnipeetu isiklik toimik ja lähedaste teavitamine

Kinnipeetute isiklike toimikutega tutvumisel selgus, et seitsmel juhul 19-st ei olnud toimikus märget selle kohta, et kinnipeetu lähedasi oleks teavitatud isiku asukohast. Enamusel juhtudest oli tegemist isikutega, kes olid arestimajja saabunud vanglast.

Lähedaste teavitamise põhiseaduslik taust tuleneb PS § 21 lg 1 lausest 1. Viimane sätestab, et igapähele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil

vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele.

Lähedaste teavitamise küsimusele on rõhku pööranud ka CPT. Viimane peab eriti tähtsaks politsei kinnipeetud isikute kolme õigust: kinnipeetava õigust teavitada vahistamisest vabalt valitud kolmandat isikut (pereliige, sõber, konsulaat), õigust advokaadikaitsele ja õigust nõuda, et teda vaataks läbi tema valitud arst (lisaks politsei initsiatiivil väljakutsutud arsti läbivaatusele).⁷ Need on CPT arvates kolm peamist tagatist kinnipeetud isikute väärkohtlemise vastu, mida tuleks kohaldada kohe pärast vabaduse võtmist, hoolimata sellest, kuidas asjaomane õiguskord seda käsitleb (vahistamine, arest jne).⁸

Vahialuse õigus teavitada vahistamisest kolmandat isikut peaks põhimõtteliselt olema tagatud kohe pärast isiku vahistamist. CPT mõnab, et selle õiguse elluviimisel võib kohaldada teatud erandmeetmeid, kaitsmaks politseiuurimise seaduslikke huve. Need erandid peavad olema selgelt määratletud ja range ajalise piiranguga ning nende rakendamisega peaksid kaasnema asjakohased tagatised (näiteks: viivitus vahistamise teatavakstegemisel tuleb kirjalikult fikseerida koos vastava põhjendusega ning selle rakendamiseks on nõutav asjaga mitteseotud politsei vanemohvitseri või prokuröri nõusolek).⁹

Lisaks CPT-le on ka ÜRO pidanud vajalikuks märkida, et kinni peetud isikutele tuleb tagada võimalus viivitamatult teavitada oma kinnipidamisest lähedasi.¹⁰

ASke § 5 lg 3 sätestab, et arestimaja ametnik kontrollib, kas kinnipeetule on võimaldatud tema kinnipidamisest teatamine ühele tema poolt nimetatud lähedasele ning selle mitterealiseerumisel tagab teatamise, välja arvatud juhul kui seaduses on sätestatud teisiti. Andmed (lähedase nimi, telefoni number ja teatamise kellaeg) lisatakse kinnipeetu isikliku toimikusse.

Praktikas sõltub lähedaste teavitamise dokumenteerimine ja ka teavitamise korraldus sellest, millisel põhjusel isik arestimajas viibib. Sõltuvalt sellest, millises menetluses on isikult vabadus võetud, kehtib erinev lähedaste teavitamise fikseerimise kord.

Kui tegu on isiku kinnipidamisega kriminaalmenetluses, siis koostatakse isiku kinnipidamise kohta "Kahtlustatava kinnipidamise protokoll", juhindudes kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) §-st 218.

KrMS § 218 sätestab, et isiku kahtlustatavana kinnipidamise protokollit kantakse muu hulgas kahtlustatavale KrMS §-s 34 sätestatud õiguste ja kohustuste selgitamine ning kinnipeetu avaldused ja taotlused. KrMS § 217 lg 10 sätestab, et kahtlustatavana kinnipeetule antakse võimalus teatada kinnipidamisest oma valikul vähemalt ühele oma lähedasele menetleja kaudu, aga kui teavitamine kahjustaks kriminaalmenetlust, võib teatamise võimaldamisest prokuratuuri loal keelduda.

---

⁷ Hiljem on see õigus sõnastatud järgmiselt: õigus arstiabile, sh arstlikule läbivaatusele, kui vahistatu seda soovib, mille teostab tema valitud arst (lisaks politsei initsiatiivil väljakutsutud arsti läbivaatusele).

⁸ CPT 2.üldaruanne, p 40, kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm>.

⁹ CPT 12.üldaruanne, p 43, kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-12.htm#police>.

¹⁰ ÜRO kinnipeetavate kohtlemise miinimumnõuded p 92, kättesaadav arvutivõrgus: <http://www2.ohchr.org/english/law/treatmentprisoners.htm>.

Lisaks kriminaalmenetluse seadustikus sätestatud normile on justiitsminister kehtestatud 16.07.2008 määruse nr 39 "Kriminaalasja kohtueelse menetluse dokumentide näidisvormide kehtestamine", mille lisast nr 57 tuleneb kahtlustatava isiku kinnipidamise protokollis täpsem vormiline soovituslik regulatsioon.

Näidisvormist nähtub, et protokollis puudub eraldi punkt, kus oleks kirjas, kuivõrd isikule selgitatakse tema õigust teavitada lähedast enda kinnipidamisest ja oma asukohast. Protokollis plangil on jaotis "Kinnipeetu avaldused ja taotlused" (p 10), mille all on praktikas vahel tehtud märge, et isik palub teavitada tema kinnipidamisest lähedasele (abikaasale, emale vms). Läbivaadatud vahistatute toimikutes sisaldus pooltel juhtudel teave lähedase teavitamisest kahtlustatavana kinnipidamise protokollis, ülejäänud juhtudel kinnipidamise protokoll seda teavet ei sisaldanud ja puudus ka fikseering selle kohta, kuidas arestimaja on täitnud ASKe § 5 lõikest 3 tulenevat kohustust.

Väärteomenetluse seadustiku (VTMS) § 46 lg 4 sätestab, et menetlusaluse isiku taotlusel tehakse tema asukoht teatavaks tema valikul vähemalt ühele isikule. Alaealise kinnipidamisest tuleb viivitamata teatada tema vanemale või eestkostjale või hooldajale ja sotsiaaltalitusele. VTMS § 51 lg 1 alusel on justiitsminister kehtestanud 16.06.2008 määrusega nr 38 väärteoasja kohtuvälise menetluse dokumentide näidisvormid. Määruse lisa 9 järgi on näidisvormi protokollis olemas eraldi märge, et isikul on õigus teavitada oma lähedast, millele järgneb punktiirjoon, kuhu isik saab märkida, kas ja keda ta teavitada soovib.

Arestialuse puhul on võimalik, et isik ei ole menetluse ajaks kahtlustatavana kinni peetud ja ta tuleb aresti kandma vabadusest. Sellisel juhul koostatakse ASKe § 4 lg 3 kohaselt isiku arestimajja vastuvõtmisel isiku kinnipidamise protokoll. Sisekorraeeskirjas ei ole protokollis sisu- ja vorminõudeid täpsustatud.

Toimikutega tutvumise tulemusel saab tõdeda, et kõigi arestialuste puhul – sõltumata sellest, kas nad olid enne karistuse kandmisele asumist kinni peetud või mitte – nähtus kinnipidamise protokollis see, et isikut kas oli teavitatud lähedaste teavitamise võimalusest või oli fikseeritud ka teavitamine ise (nt teatatud emale, [nimi] ja [telefoninumber]).

Kui kinni peetud isik (vahistatu või süüdimõistetud) saabub arestimajja teisest kinnipidamiskohast (vangla või arestimaja), siis on vabaduse võtmisest teavitamise võimaldamise kohustus kinnipidamise teostajal. Ka ASKe § 5 lg 3 kohustab arestimajja kontrollima vaid seda, kas isik on oma kinnipidamisest saanud teavitada. See tähendab, et õigusaktidest ei tulene otsesõnu kohustust tagada isikule võimalus teavitada lähedasi ka oma ümberpaigutamisest teise kinnipidamiskohta.

Nende kinnipeetavate isiklikest toimikutest, kes olid arestimajja saabunud teisest kinnipidamiskohast, ei sisaldanud teavet selle kohta, kas arestimajas on olnud tagatud võimalus teavitada isikul oma lähedasi ümberpaigutamisest. Hea halduse tavaga¹¹ koosmõjus võib tõlgendada ASKe § 5 lõige 3 viisil, et üks oluline põhimõte, mida kinnipeetu lähedaste teavitamisel tasuks järgida, on kindlasti see, et kui isiku asukoht muutub, peab kinnipeetu

---

¹¹ RKPKo 17.02.2003, nr 3-4-1-1-03, punktid 12 ja 16: "Kuigi PS § 14 on sõnastatud objektiivselt, tulenevad sellest sättest ka subjektiivsed õigused, sh üldine põhiõigus korraldusele ja menetlusele [...] Euroopa õigusruumis tunnustatud põhimõtete analüüs viib järeldusele, et PS-st tuleneb isiku õigus heale haldusele, mis on üks põhiõigustest."

soovil kindlasti toimuma uus lähedaste teavitamine, et lähedased oleksid teadlikud isiku asukohast.

Eeltoodust tulenevalt teeb õiguskantsler Põhja Politseiprefektuurile järgmised soovitud:

- juurutada arestimajas praktika, mille kohaselt kinnipeetu soovil teavitatakse tema lähedasi isiku asukohast ka juhul, kui isik saabub arestimajja mõnest muust kinnipidamiskohast (nt vanglast);
- dokumenteerida lähedaste teavitamine viisil, millest kajastuks ka see, keda teavitati, millal jne.

Õiguskantsler teeb ettepaneku Politseiametile koostöös prefektuuridega välja töötada ja kehtestada kõikides prefektuurides kinnipeetu lähedaste teavitamise korraldus. Viimases tuleks ette näha muu hulgas ka see, kes kinnipeetu lähedasi teavitab ja kuidas teavitamine toimub (tasuta kiri, telefoni kasutamine vms).

(4.3) Jalutushoovi kasutamine

Vestlusel arestimaja ülemaga ning kinni peetavate isikutega selgus, et arestimaja ei võimalda kinni peetavatele isikutele õigusaktides ettenähtud jalutamise võimalust.

Ringkäigul selgus, et arestimaja juurde kuulub videovalve ja kutsunginuppudega jalutushoov, kuid seda ei saa kinnipeetutele jalutamise võimaldamiseks kasutada. Viimase põhjuseks tõi arestimaja ülem ametnike kõrge töökoormuse, millest tulenevalt ei ole arestimajal töötajat, kes võiks jalutavate kinnipeetute üle järelvalvet teostada.

CPT on märkinud, et isikutele, keda peetakse politseis kinni enam kui 24 tundi, tuleb iga päev võimaldada vabas õhus viibimine¹².

VangS § 93 lg 5 sätestab, et vahistatu soovil võimaldatakse tal vähemalt üks tund päevas viibida vabas õhus.

ASKE § 31 p 4 sätestab, et kinnipeetul on õigus soovi korral vähemalt üks tund päevas valve all vabas õhus viibida.

Siinkohal tuleb rõhutada, et arestimajades jalutushoovide kasutamine on laiem probleem – nii põhjusel, et see puudub arestimajas täielikult (nt Kuressaare, Pärnu, Haapsalu, Võru, Valga arestimaja), kui ka tulenevalt administratiivsetel põhjustel jalutushoovi kasutamise võimatusel/piiratusel (nt Jõhvi ja Tartu arestimaja). Kõnealuse arestimaja puhul on värskes õhus viibimise vajadus veelgi suurem tulenevalt asjaolust, et kinnipidamiskambrite aknad ei paista läbi. Seega puudub kinnipeetul pea täielikult võimalus näha vahetult päevavalgust.

Ühest küljest on värskes õhus viibimise õigus kinni peetavale isikule sätestatud õigusaktides, kuid teisalt ei suuda arestimajad seda täita. Seega tekib olukord, kus õigusnorm omab deklaratiivset tähendust ning politsei, jättes selle täitmata, rikub kinni peetava isiku õigusi.¹³

---

¹² Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa Komitee standardid, lk 13. Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.cpt.coe.int/lang/est/est-standards-s.pdf>.

¹³ Nt RKKKo 10.09.2009, nr 3-3-1-24-09, p 9: "Kinnipidamise ja vangistuse tingimused sõltuvad muu hulgas ka riigi majanduslikest võimalustest, kuid kolleegiumi arvates saab õigusvaidlustes majanduslikke võimalusi arvestada kaalumisruumi olemasolul. Majanduslike faktoritega ei saa õiguslikult põhjendada seaduses

Probleemi saaks lahendada kas värskes õhus viibimise reaalse tagamisega, mis tähendaks teatud arstimajade puhul väga suuri kulutusi, või õigusnormi muutmisega. Viimase puhul peab aga arvestama isiku põhiõigustega, rahvusvaheliste standarditega ning seetõttu ei saa värskes õhus viibimise võimalust kaotada.

Arestimajades, kus jalutushoovi kasutamine ei ole võimalik administratiivsetel põhjustel (s.t eeskätt järelevalvet teostavate ametnike puudumise tõttu), on probleemi võimalik leevendada arestimajasisesel selge regulatsiooniga (nt vastava juhendi) loomisega, millega tagatakse värskes õhus viibimine kinni peetavatele isikutele, lähtudes selgetest objektiivsetest kriteeriumidest. Näiteks on Tartu arestimajas kehtestatud kord, mille alusel on piiratud ametnike ressursiga tagatud jalutamine kinni peetud isikutele, lähtudes ratsionaalsetest (nt isikute põgenemisohu, tervises seisukord jne) kaalutlustest.

Kõnealuse arestimaja kasuks jalutamise võimaldamisel loomisel räägib kahtlemata asjaolu, et olemas on videovalve ja kutsunginuppudega jalutushoov, mis on hiljuti ka põgenemiskindlamaks muudetud. Samuti on arestimajas päevasel ajal võrdlemisi suur hulk ametnikke tööl, kelle töö ülesandeid ja tööaja kasutamist võiks ratsionaalse pilguga hinnata ning võimalik, et mõni ametnik siiski jalutamise üle järelevalvet teostama leitakse.

Juhendi vms näol selge regulatsiooni loomine oleks vajalik vältimaks võimalikke kahtlusi ametnike meelevaldsuses jalutamise võimaluse andmisel. Rõhutan siiski, et korra loomine on vaid ajutine lahendus ning püüelda on vaja selleni, et arestimaja suudaks kinni peetud isikutele tagada täies mahus õigusaktides sätestatud jalutamise võimaluse.

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Põhja Politseiprefektuurile soovitus (vajadusel koostöös Politseiametiga) koostada juhend selgete kriteeriumitega jalutamise võimaluse andmiseks juhul, kui objektiivsetel põhjustel ei ole võimalik arestimajas viibivatele isikutele täies mahus jalutamise võimalust tagada. Jalutamise võimaluse rakendamiseks palub õiguskantsler hinnata muuhulgas olemasolevate ametnike töökoormust ning ressursi, mida nõuab kinnipeetute jalutamine võrdlemisi turvalises jalutushoovis.

(4.4) Isikliku hügieeni võimalused arestimajas

Vestlustel kinnipeetutega selgus, et arestimaja tagab isikutele pesemise võimaluse üks kord nädalas, kuid seda on isikute endi hinnangul liiga vähe. Eriti pidasid tagasihoidlikku isikliku hügieeni eest hoolitsemist probleemiks naissoost kinnipeetud. Samas märkisid just viimased, et mõni arestimaja ametnik annab neile õhtuti soovi korral kambrisse ämbriga sooja vett.

Inimväärikuse põhimõtte on sätestatud PS §-s 10. Riigikohus on rõhutanud "[...], et inimväärikus on isiku kõigi põhiõiguste alus ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse eesmärk. Inimväärikus on osa põhiõiguste olemusest. Inimväärikust tuleb austada ja kaitsta."¹⁴

Euroopa Vanglareeglistik toonitab preambulis, et vabaduskaotusliku karistuse kohaldamine ja kinnipeetavate kohtlemine eeldab julgeolekuabinõude ja distsipliiniga arvestamist, kuid samal ajal tuleb tagada vanglas tingimused, mis ei riiva inimväärikust. Euroopa Vanglareeglistiku

---

imperatiivselt sätestatud normide järgimata jätmist. Hoone ehituslikust eripärast tuleneda võiv akende puudumine kambris, jalutushoovi või raamatukogu puudumine on küll objektiivsed asjaolud, kuid need ei välista, et sellistes tingimustes isiku kinnipidamine on õigusvastane."

¹⁴ RKHKo 22.03.2006, nr 3-3-1-2-06, p 10.

punkti 18.1 kohaselt tuleb kinnipeetava majutamisel austada tema inimväärikust, tagada võimalikul määral tema privaatsus, tervishoiu ja hügieeninõuete järgmine, ventilatsioon, valgustus ja küte.¹⁵

Eelnevast tulenevalt kuulub inimväärikuse hulka ka hügieeninõuete järgimine. Arestimaja ülesanne on kinnipeetute inimväärikuse tagamine kinnipidamisasutuses. Seega tuleb arestimajal panna rõhku muuhulgas ka kinnipeetute isikliku hügieeni vajaduste rahuldamise piisavaks tagamiseks.

CPT märgib oma 10. üldaruande punktis 31, et iseäranis naissoost kinni peetavatele isikutele peab olema tagatud erisustega hügieeningimused, mis lähtuvad isiku soost, ning nendega mitteametamine võib kaasa tuua ebainimliku kohtlemise.¹⁶

VangS § 50 lg 2 sätestab, et vähemalt üks kord nädalas, samuti vanglasse vastuvõtmisel võimaldatakse kinnipeetavale saun, vann või dušš.

ASke § 31 p 12 sätestab, et kinnipeetul on õigus kord nädalas käia saunas, vannis või duši all ning saada voodipesu.

Tänases ühiskonnas peavad enamus inimesi normaalseks igapäevast või ülepäeviti dušši kasutamise võimalust ega kujutaks ette vähemat. Kuigi arestimaja sisekorraeeskiri näeb ette miinimumina üks kord nädalas pesemisvõimaluste kasutamise, on toodu kindlasti üksnes miinimum. Inimväärikuse põhimõttest lähtuvalt tuleks arestimajal püüda tagada sagedasem pesemisvõimalus. Viimane kehtib eriti naissoost ning terviseprobleemidega kinnipeetute kohta.

Teadvustada tuleb, et loomulikult kõikide kinnipeetute isikliku hügieeni harjumused ei pruugi olla sarnased. Siiski peab arestimaja, lähtudes inimväärikuse põhimõttest, tagama kinnipeetavate vajadustele vastava isikliku hügieeni eest hoolitsemise sageduse. Arestimajal tuleks leida lisaressursse, võimaldamaks kinnipeetutel isikliku hügieeni eest (nii enda kui riiete pesemise võimalused) hoolitseda paremini ning luua selle kasutamiseks ka selge regulatsioon ning sätestada dušši kasutamise kestus ja aeg arestimaja päevakavas või muus, arestimaja tööd reguleerivas korras.

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Põhja Politseiprefektuurile soovitus leida vähemalt naissoost ja terviseprobleemidega kinnipeetutele lisa pesemisvõimalusi ning sätestada see arestimaja päevakavas vms korras.

(4.5) Vahistatud isikute viibimine arestimajas

Kontrollkäigul selgus, et enamus arestimajas viibivatest isikutest on kriminaalmenetluse raames vahistatud. Vestlustel vahistatutega, arestimaja ülemaga ning tutvudes arestimaja töö arvestuse raamatuga selgus, et keskmiselt viibivad vahistatud arestimajas järjest umbes ühe kuu, kuid mõningatel juhtudel oli arestimajas viibitud aeg ka pikem.

Eesti kinnipidamissüsteemis on tänasel päeval paratamatu, et vahistatud viibivad eeluurimisvangla asemel ajutiselt ka arestimajas.¹⁷ Samuti on ilmselge see, et arestimaja ei

¹⁵ Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.coe.ee/?arc=&op=body&LaID=1&id=166&art=367&setlang=est>.

¹⁶ Kätesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-10.htm#_Toc490017790.

¹⁷ VangS § 90 lg 2 sätestab, et eelvangistust kantakse kinnise vangla eelvangistusosakonnas või arestimajas.

suuda tagada vahistatule, kellelt võib vabadus olla võetud kuni pooleks aastaks (kohtualusena isegi kauemaks), kõiki neid õigusi, mida näeb õiguskord. Eelkõige on probleemseks vahistatule arstiabi võimaldamine, jalutamine, osadel juhtudel ka haridustee jätkamine.

Õiguskantsler peab hetkeolukorras aktsepteeritavaks vahistatu arestimajas viibimise maksimaalseks tähtjaks ühte kuud. Arestimajas viibimise pikkusega seonduvatele negatiivsetele külgedele (arstiabi taseme erinevus vanglaga, psüühilised probleemid) viitas vestlusel ka velsker.

Õiguskantsler teadvustab, et vahistatute viibimine arestimajades ei ole otseselt politsei ja arestimaja poolt tekitatud probleem, vaid kitsaskohaks on arestimajade ja vanglate omavaheline koostöö, mis on tihtipeale mõjutatud vanglate eeluurimisosakondade püsivast suurest täituvusest.

Viimasest tingituna teeb õiguskantsler soovitusel Politseiametile koos Siseministeeriumi ja Justiitsministeeriumiga kaardistada vahistatute arestimajades viibimise hetkeolukord ning püüda leida võimalusi, millega saaks vahistatu arestimajas viibimise aega piirata ühe kuuga.

(5) Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste paremaks tagamiseks soovitusel Põhja Politseiprefektuurile (arestimajale) kinnipeetutele tema õiguste ja kohustuste tutvustamise osas, jalutushoovi kasutamise ning kinnipeetu isikliku hügieeni võimaldamise küsimuses. Politseiametile ja Põhja Politseiprefektuurile (arestimajale) teeb õiguskantsler soovitusel kinnipeetu lähedaste teavitamise ühtse korra väljatöötamise osas. Lisaks teeb õiguskantsler soovitusel Politseiametile koostöös Siseministeeriumi ja Justiitsministeeriumiga analüüsida vahistatute viibimist arestimajades. Soovitude täitmise osas teostab õiguskantsler järelkontrolli 6 kuu möödudes soovitude tegemisest.